

Estiu 2015

Guiomar Rovira: “Mèxic és un espai de trobada del que passa al Sud i al Nord de l’hemisferi americà i també del que és Occident i el món prehispanic: és laboratori constant”

GUIOMAR ROVIRA i SANCHO és professora de la Universidad Autónoma Metropolitana, seu Xochimilco, de la Ciutat de Mèxic i escriptora. És una de les veus més crítiques i lúcides sobre la realitat mexicana i un referent per als qui treballen moviments socials, activisme i comunicació alternativa. Ha escrit múltiples articles i assajos, però se la coneix per dos llibres que són un clàssic per aquells interessats en l’aixecament zapatista: Las Mujeres del Máiz (traduït a set llengües) i Zapatistas sin Fronteras. Aquesta entrevista és fruit de la conversa realitzada entre Guiomar Rovira, Salvador Martí i Puig i els estudiants del Grau de Ciència Política de la Universitat de Girona, UdG María Monje Romani, Karen Peña Botello i Nil Vieson Barris.

Hola Guiomar, la teva trajectòria està íntimament lligada a Mèxic i a Chiapas. Com vas arribar-hi?

Vaig arribar a Mèxic al novembre de 1993, amb la idea de viatjar per tota Amèrica Llatina i anar escrivint, fent reportatges com a periodista free-lance, la meva il·lusió era fer un diari de viatge que arribés a la Patagònia. Però no vaig poder anar més enllà de la frontera amb Guatemala.

Per què? Què va passar? Com va ser que no vas continuar el viatge cap al Sud?

Després de fer unes entrevistes a exiliats espanyols de la guerra civil al Distrito Federal, vam anar cap al sud, al Yucatán. Allà teníem molta calor i algú ens va parlar d’ un lloc fresc i molt maco: San Cristóbal de las Casas. Quan hi vam arribar ens va encantar i vam decidir instal·lar-nos un temps, i escriure sobre el que passava allà. Jo vaig començar un reportatge sobre els indígenes expulsats de San Juan Chamula per haver-se fet evangèlics i que vivien a la perifèria de San Cristóbal. Així vaig conèixer a la família Avendaño que editaven el diari local *Tiempo*, uns periodistes sensacionals que portaven temps denunciant i explicant la situació dels pobles originaris de Chiapas.

I després, què va passar? Es tractava de temps interessants, veritat?

I tant! Imagina: El primer de gener ens va agafar per sorpresa l’ aixecament armat del EZLN. Ens vam despertar pel soroll que feia la gent de les altres habitacions que estava esglaiada fent les maletes per intentar sortir de la ciutat dient que hi havia una guerrilla. Jo recordo posar la ràdio del meu *walkman* i sintonitzar l’emissora d’Ocosingo, ocupada pels zapatistes. Vaig sentir la llei revolucionària de Mujeres del EZLN i em vaig quedar de pedra. Llavors el meu company i jo vam agafar valor i vam tirar cap a la plaça. Ens van dir que era perillós perquè érem “gachupines” (així s’anomenen els espanyols) i ens matarien. Vam aconseguir un cartell de la Declaración de la Selva Lacandona. En el telèfon públic vaig trucar per cobrar a El País. No em

van creure. Després vaig provar amb La Vanguardia i em van preguntar què havia pres la nit anterior, ha, ha! En tercer lloc vaig decidir marcar a El Mundo.

I què et van dir els d'El Mundo?

El cap d'Internacional era Carlos Salas. Ell em va donar la oportunitat. Li vaig llegir sencera la declaració i em va dir que em poses a treballar i enviés una crònica. Vam anar al centre un altre cop i vaig entrevistar als membres del Comité Clandestino Revolucionario Indígena, vaig al·lucinar amb les dones insurgents, noies de la meua edat, tan diferents a les dones indígenes que havia vist pels carrers sempre amb el cap tan baix i tan plenes de dolor.

I què et van dir aquestes dones?

Les insurgents es reien de mi, em miraven als ulls, estaven agafades al seu fusell amb una corporalitat tan diferent. El que més em va sorprendre es que no feien cap por. Els zapatistes eren una guerrilla amorosa, no vaig tenir cap dubte de que no farien cap mal a ningú- i així va ser. Vaig aprofitar la meua oportunitat periodística tant com vaig poder, amb un gran entusiasme. Igual com molts dels periodistes que estàvem en aquell moment a Chiapas, vam descobrir un poble pobre i digne disposat a morir per no seguir morint, un poble que deia prou i que va commocionar el món.

Quina va ser la teua tasca a Chiapas?

El fruit més bonic de tota la meua feina a Chiapas va ser recollir tots els fragments de les veus de les dones que vaig conèixer i posar-lo en un llibre, 'Mujeres de maíz'. Pensava que no es podia entendre el que passava a Chiapas si no s'escoltava el que elles havien de dir. Personalment vaig comprendre la profunditat de la rebel·lió en les seves paraules, gestos, en les seves vides, ocupacions i dolors.

Una experiència molt interessant, no? I et vas enfocar amb la situació de les dones indígenes?

Sí, això vaig fer. Però el més increïble es que durant els primers mesos de l'aixecament de l'EZLN hi havia centenars de periodistes a Chiapas, però només algunes noies preguntàvem coses a les dones. Jo vaig dir-me que era un oportunitat per a mi. Em van acollir sempre, tant les dones insurgents que parlaven castellà i sabien llegir i escriure i comandaven tropes, com les dones que eren mares i vivien als pobles en condicions duríssimes de supervivència, sempre em van cuidar i em van oferir el seu cor i jo també a elles. Mai em vaig sentir tractada com a estrangera, sinó com una filla o una germana, com una companya. Jo vaig aprendre d'elles les principals veritats de la vida. Va ser una experiència política i personal que per a mi és constitutiva

Però a més, l'aixecament zapatista també es considera com el primer cas de ciber-activisme, com vas experimentar aquest fenomen?

L'any 1994 la web tot just tenia un any i l'ús d'internet s'estava tot just estenent. Pocs mesos després de l'alçament zapatista es va generar de forma espontània una xarxa transnacional de gent simpatitzant a la causa. No cal dir que la rebel·lió indígena va agafar tothom per sorpresa. Va ser llavors quan activistes i universitaris -sobretot dels Estats Units- van començar a pujar informació a la web i fer les primeres pàgines web i llistes de correus electrònics. Alguns

viatjaven a Chiapas i ens van ensenyar a moltes persones a utilitzar internet. Ens van dir que era una excel·lent eina per a difondre informació i era cert i en pocs mesos tothom va dotar-se d'un modem pel seu ordinador.

Per què creus que va haver-hi tant d'interès pel zapatisme?

Crec que els indígenes es van convertir en el símbol de l'exclusió global, de la lluita contra el neoliberalisme i amb el reclam d'un món diferent... El dia de l'aixecament zapatista va coincidir amb l'entrada de Mèxic al Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord. El subcomandante Marcos va dir que aquest tractat representava un decret d'extinció pels pobles indis. En aquest moment on els referents de l'esquerra després de la caiguda del Mur de Berlín semblaven perduts, les paraules dels indígenes de Chiapas calaven fons i difondre per internet les declaracions de l'EZLN era un *hit*. Sobretot perquè Internet era encara un territori verge. Gràcies a això es va poder crear una xarxa global de solidaritat. Això va agafar al govern i a les institucions totalment despistats! Imagineu que el govern mexicà no va tenir pàgina web fins Setembre de 1996!

Però després vas deixar Chiapas i vas tornar al DF? Com va ser això?

Jo ja portava sis anys a Chiapas. Ja feia temps que era difícil viure del periodisme a Chiapas i el meu company i jo vam decidir instal·lar-nos al DF. Llavors vaig començar un Màster i el Doctorat a la Universitat Autònoma Metropolitana (a la Seu de Xochimilco) amb un equip de professors extraordinaris, crítics, compromesos i em van obrir les portes del pensament. Jo em vaig sentir acollida entre ells i vaig poder pensar la meua experiència, necessitava entendre el que havia viscut, sempre relacionat amb com la comunicació.

I quin treball de recerca vas fer?

Vaig fer una tesi de Màster que es va titular "Batallas sociales en Internet. La disidencia global y la red", i després vaig continuar la recerca i va sortir la tesi doctoral que es va dir "La red de solidaridad con la rebelión zapatista y el movimiento altermundista". La tesis es va convertir en llibre al 2009 sota el títol "Zapatistas sin fronteras" (editat a Ediciones Era). Després d'això, he continuat seguint de prop els moviments socials mexicans i veure com busquen construir espais propis de visibilitat. Aquest és el tema que treballo ara, i els darrers moviments que he seguit han estat els de Yosoy132 i les protestes per la desaparició de 43 estudiants d'Ayotzinapa.

El cas de Ayotzinapa també ha tingut molt de ressò aquí! Com es pot entendre el que ha succeït? Aquí els mitjans de comunicació no ens han proporcionat una visió massa clara sobre el que ha succeït.

És un cas molt complicat, però només és una mostra del que està passant a Mèxic. Amb el cas de la desaparició forçada de 43 joves estudiants de l'Escola Normal d'Ayotzinapa (a l'estat de Guerrero) ha sortint i s'ha difós per tot el món una tragèdia: una guerra de l'estat i les xarxes il·legals que acaba sent una guerra contra la població civil pobre. Es tracta d'una crisi humanitària.

Però a Mèxic i hi ha eleccions lliures i unes institucions democràtiques. Com és possible això?

Bé, a Mèxic hi ha un règim que aparenta certa normalitat democràtica. Però això no és del tot cert. El que hi ha és un govern que segueix fil per randa el que diuen les institucions internacionals i que privatitza la gran riquesa del país. Per això tota la comunitat internacional, els poderosos i els mitjans de comunicació sempre l'han felicitat, ignorant la violació sistemàtica als drets humans que es viu al país. Ha estat per això que el cas d'Ayotzinapa ha estat tant rellevant: perquè ha posat en qüestió el “miracle mexicà”. I ha fet que li caigués la cara internacionalment construïda al president Enrique Peña Nieto.

Però si el cas d'Ayotzinapa no és una excepció, per què ha tingut tanta transcendència?

Efectivament el cas d'Ayotzinapa no és una excepció. A Mèxic, durant el sexenni anterior (2006-2012) hi va haver més 90.000 assassinats fruit de l'anomenada “guerra contra el crim organitzat”. Des de llavors fins avui (segons les xifres oficials) hi ha hagut més de 22.000 desapareguts. Els 43 d'Ayotzinapa s'afegeixen als 22.000 anteriors. El que ha passat és que aquest cas ha esdevingut un escàndol perquè es tractava d'estudiants d'una Escola Normal (que és on es formen els mestres rurals). Aquests nois eren de comunitats indígenes, amb pocs recursos i que sempre havien estat vinculats a lluites socials. Es tractava d'un grup de persones difícil de “criminalitzar” pel govern. L'escàndol del cas d'Ayotzinapa rau en el fet que eren joves irreprotxables. Ningú es pot creure que aquests nois tinguessin vinculats amb el *narco*. Va ser això el que va fer que la gent s'indignés quan el govern va voler-los vincular a les màfies.

Així que la impossibilitat del govern mexicà d'oferir un relat coherent del que va succeir va ser l'espurna del malestar social?

Sí. Això mateix. Davant del silenci i les mentides del govern la societat mexicana va prendre consciència d'un fenomen que no volia veure: la connivència de l'estat amb les desaparicions, segrestos, assassinats, etc.

Avui encara no es sap on són aquests estudiants, veritat?

No. Ningú no sap res. I el govern mexicà no ha fet gran cosa. No hi ha cap resposta convincent del què ha passat amb aquests joves que van ser detinguts per la policia i, per tant, cal anar amb molt de compte amb el terme de “desapareguts”. A mi em sembla atroç: ningú no desapareix. Són nois que es va endur la policia amb connivència de l'exercit. Diuen que els van lliurar al crim organitzat. Però no hi ha més informació. Qui sap on són. No és fàcil de creure que hagin cremat 43 cossos i llençat les cendres al riu i que no quedi ni una resta humana...

Però mentre els han buscat han aparegut morts arreu.

Quan han buscat els joves de Ayotzinapa han aparegut fosses comunes amb desenes de cossos. I llavors molta gent s'ha preguntat: ¿Mèxic és una fossa comuna? Aquesta és una altra de les preguntes que es fa la gent. Els joves s'estan aixecant i dient “ens estan matant i l'estat no és capaç de garantir la vida de la gent”.

Quin és el problema doncs?

El problema és la impunitat. A Mèxic, l'1% dels crims acaba en sentència! Això vol dir que hi ha el 99% d'impunitat. Però aquestes dades són només dels crims que es denuncien: el 85% no es denuncien. No us estic donant dades ni d'ONG ni d'activistes, són dades oficials.

Per què això no apareix a les notícies?

Per què no interessa. Els països poderosos, Estats Units, França, Xina, Espanya... tenen molts interessos econòmics a Mèxic i no els interessa que es parli d'això. Imagineu la quantitat de diners que mou el narcotràfic, el comerç d'armes, el tràfic de persones! Imagineu el diner que es "blanqueja" i les institucions que ho possibiliten. L'any passat es va descobrir que l'entitat bancària més gran del món (l'HSBC) va ser còmplice de blanquejar milers de milions de dòlars provinents de Mèxic, i no va passar res. Però qui rep les conseqüències d'aquesta tragèdia és la gent pobre que és vista com un "dany col·lateral".

En aquest quadre que ens mostres encara hi ha un col·lectiu més vulnerable que els pobres mexicans, veritat? Són els immigrants centreamericans que creuen el país per anar als Estats Units. Com es viu això a Mèxic?

Bufa! Això és una barbàrie! Arreu de Mèxic es poden trobar centreamericans que volen arribar als Estats Units. Aquesta gent, que sovint va sense documentació, a vegades mor sense que ningú se n'assabenti. La gent immigrant que ve i creua Mèxic s'exposa a tots els perills. Les dones s'exposen a una violació segura i a acabar fent una feina esclava. A Mèxic hi ha camps de treball on exploten immigrants i hi ha prostíbuls forçats, hi ha assassinats massius. S'han descobert fosses comunes amb desenes de cossos d'immigrants com la de 78 centreamericans trobada a l'estat de Tamaulipas!

I el tren de la Bèstia, ens en pots parlar?

És un tren de càrrega que recorre tot Mèxic. A cadascuna de les parades que fa assalten als immigrants. Però he de dir que també hi ha gent solidària que els ajuda: hi ha albergs d'acolliment que els donen recolzament. També hi ha un grup de dones molt valentes a l'estat Veracruz que es diu "las Patronas" que cada dia cuinen i donen menjar i aigua als immigrants que passen al tren. És una cosa espectacular. Fins i tot en les pitjors tragèdies, on tothom sembla només voler-se aprofitar del més vulnerable, també hi ha gent disposada a l'ajuda i la solidaritat.

Ens podries donar algun llibre que ens ajudi a entendre el que ens dius?

Hi ha un llibre que explica aquesta terrible realitat. Està molt ben escrit. Es diu "Los migrantes que no importan. En el camino" i el seu autor és Oscar Martínez, un periodista salvadorenc. També n'hi ha un altre titulat "Entre las cenizas", coordinat per Daniela Rea y Marcela Turati, que és de reportatges sobre la violència a Mèxic i sobre la capacitat de sobreviure, de lluitar i d'ajudar. El subtítol ho diu tot: "Historias de vida en tiempos de muerte". La veritat és que avui a Mèxic s'està fent un periodisme independent valent i excel·lent fora dels mitjans tradicionals. És un periodisme independent i d'investigació molt bo. Un exemple és la *Red de Periodistas de a Pie*, que treballa des de la denúncia i de les històries de solidaritat, i no només de la crònica truculenta de sang i fetge.

Amb el que dius ens indiques que no tot està malament a Mèxic. Sospito que alguna cosa bona tindrà per a que després d'aquest sabàtic a Barcelona hi tornis.

És clar que hi ha moltes coses bones i encisadores. El nou periodisme que he esmentat n'és una. També hi ha molta energia social, molts moviments culturals, artístics, activistes i militants. Hi ha una gran vitalitat per descobrir coses noves, per rebel·lar-se, per aprendre, per qüestionar-ho tot. Pensa que Mèxic és un espai de trobada del que passa al Sud i al Nord de l'hemisferi americà i també del que és Occident i el món prehistòric: és laboratori constant.

En aquest context, quin és per a tu el moviment més interessant dels darrers anys?

N'hi ha molts. Hi ha hagut el de l'APPO Asamblea Popular de los Pueblos de Oaxaca, el d'Atenco... Però si n'he de dir un jo triaria el del Yosoy132, que va néixer enmig de la darrera campanya electoral. Va ser un moviment increïble.

Ens pots explicar quelcom més del Yosoy132?

Ui! Això donaria per massa! Millor ho deixem per un altre dia. Us sembla?

D'acord. Moltes gràcies!

